

BUDAPESTI MUNKAGAZDASÁGTANI FÜZETEK
BWP – 2015/1

Az érettségi védelmében

HAJDU TAMÁS, HERMANN ZOLTÁN, HORN DÁNIEL,
KERTESI GÁBOR, KÉZDI GÁBOR, KÖLLŐ JÁNOS
ÉS VARGA JÚLIA

Budapest Working Papers On The Labour Market
Budapest Munkagazdaságtani Füzetek

BWP 2015/1
Az érettségi védelmében

Magyar Tudományos Akadémia Közgazdaság- és Regionális Tudományi Kutatóközpont
Közgazdaság-tudományi Intézet és Budapesti Corvinus Egyetem, Emberi Erőforrások Tanszék

Sorozatszerkesztő: Fazekas Károly

Szerzők:

a Magyar Tudományos Akadémia Közgazdaság- és Regionális Tudományi Kutatóközpont
Közgazdaság-tudományi Intézet kutatói

Hajdu Tamás
tudományos segédmunkatárs
hajdu.tamas@krtk.mta.hu

Hermann Zoltán
tudományos munkatárs
hermann.zoltan@krtk.mta.hu

Horn Dániel
tudományos munkatárs
horn.daniel@krtk.mta.hu

Kertesi Gábor
tudományos tanácsadó
kertesi.gabor@krtk.mta.hu

Kézdi Gábor
tudományos főmunkatárs
kezdi.gabor@krtk.mta.hu

Köllő János
tudományos tanácsadó
kollo.janos@krtk.mta.hu

Varga Júlia
tudományos főmunkatárs
varga.julia@krtk.mta.hu

2015. január

ISBN 978-615-5447-58-7
ISSN 1785 3788

Kiadja a Magyar Tudományos Akadémia Közgazdaság- és Regionális Tudományi
Kutatóközpont Közgazdaság-tudományi Intézete

Összefoglaló

- A közhiedelemmel ellentétben, a középfokú szakképzés a rendszerváltást követően *nem* szorult vissza.
- A munkaerőpiacon az érettségivel rendelkezők sikeresebbek, foglalkoztatásuk magasabb, többet keresnek és kisebb arányban kényszerülnek segéd- és betanított munka végzésére. Ezek a különbségek kimutathatók a hasonló foglalkozást űzők körén belül is.
- A szakközépiskola és a gimnázium nagyobb mértékben fejleszti a munkában és a hétköznapi életben nélkülözhetetlen alapkészségeket, mint a szakiskola. Ez hasonló családi környezetből érkező és azonos általános iskolai eredményekkel rendelkező tanulókat összehasonlítva is igaz marad.
- Az alkalmazkodóképességet megalapozó kompetenciáknak köszönhetően az érettségi lassabban veszít a piaci értékéből, mint a szakmunkás oklevél. A jobb általános készségek segítik a munkavállalást abban a környezetben, ahol a kereslet az írás-olvasásigényes munkahelyek felé tolódik el.
- A tervezett magyarországi reformok a célként megjelölt *duális képzés* természetének félreértéséről tanúskodnak. A mintaként emlegetett szakképzési rendszerekben a tanulók lényegesen több közismereti képzést kapnak, a végzettek pedig sokkal kevésbé kötődnek a fizikai szakmunka világához, mint nálunk.
- A tervezett intézkedések szűkítik a felsőoktatás merítési bázisát, növelik az egyébként is meglevő felsőoktatási lemaradásunkat, és a korai szelekcióval elkövetett első- és másodfajú hibák miatt rontják a főiskolai és egyetemi képzésre jogosultak átlagos minőségét. A „felesleges” egyetemi képzésekről, a „piac által nem igényelt” végzettségekről szóló toposzok nagyrészt hamisak, és mint ilyenek, nem szolgálhatnak hivatkozási alapul az érettségit adó középfokú oktatás visszaszorításához.
- Az érettségit adó középiskolai képzés leépítése fékezi a társadalmi mobilitást és növeli a társadalmi egyenlőtlenségeket.
- A tervezett reformok szembe mennek a magyarhoz hasonló fejlett piacgazdaságokban megfigyelhető folyamatokkal és az azokat segítő politikával.

Az elmúlt hónapokban a médiában és a kormányzati kommunikációban az érettségit nyújtó középfokú oktatás visszaszorítására irányuló tervek láttak napvilágot. Ezek a tervek szervesen illeszkednek egy sor, már meghozott intézkedéshez: a szakközépiskolák és szakiskolák közötti arányok megváltoztatásához; a szakiskolai oktatás, ezen belül különösen a közismereti képzés megkurtításához; a szakiskolai tanárokkal szemben támasztott képzettségi követelmények lazításához; a szakiskolák gazdasági minisztériumi felügyelet alá helyezéséhez; az iskolaköteles kor leszállításához, és általánosságban ahhoz a vízióhoz, mely szerint a magyar gazdaságnak kevesebb általános képzésre és több “hadra fogható szakmunkásra” van szüksége, az oktatási rendszernek jobban kell illeszkednie a “munkaerőpiaci igényekhez”.

Ebben az összeállításban olyan tényeket ismertetünk, melyek rámutatnak, hogy az érettségit nyújtó képzés visszaszorítása hibás ténymegállapításokból és megalapozatlan vélekedésekből indul ki, kontraproduktív lépés, ami nem javítja, hanem rontja a munkaerő-kereslet és kínálat illeszkedését, rombolja a magyar gazdaság növekedési képességét és súlyosbítja a társadalmi egyenlőtlenségeket.

Állításainkat zömmel a legnagyobb hazai adatfelvételeken nyugvó – magyarázatokkal is kiegészített – ábrákkal és táblázatokkal támasztjuk alá, melyekre [F1-F16](#) néven hivatkozunk. Ahol szükséges és lehetséges, hosszabb időszakra vonatkozó idősorokat közlünk. A felhasznált adatok segítségével számos kutatás folyt az Akadémia falain belül és kívül, melyek megerősítik az itt közölt táblákból-ábrákból kibontakozó képet. A felhasznált adatbázisok nyilvánosak, mindenkinek módjában áll, hogy az itt bemutatottakkal esetlegesen szemben álló tényállításokat fogalmazzon meg, és azokból eltérő – de szintén tényeken nyugvó – következtetéseket vonjon le. Bízunk benne, hogy az oktatás jövőjével kapcsolatos viták a jövőben csakis adatokkal alátámasztott érvek alapján folynak majd és a reformelképzelések is ilyenekből indulnak ki. Ehhez kívánunk hozzájárulni azoknak a megfigyeléseknek az ismertetésével, melyeket a legfontosabbnak tartunk a középfokú oktatás helyzetének és kívánatos fejlődési irányának megítéléséhez:

- A közhiedelemmel ellentétben, a középfokú szakképzés a rendszerváltást követően *nem* szorult vissza.
- A munkaerőpiacon az érettségivel rendelkezők sikeresebbek, foglalkoztatásuk magasabb, többet keresnek és kisebb arányban kényszerülnek segéd- és betanított munka végzésére. Ezek a különbségek kimutathatók a hasonló foglalkozást űzők körén belül is.
- A szakközépiskola és a gimnázium nagyobb mértékben fejleszti a munkában és a hétköznapi életben nélkülözhetetlen alapkészségeket, mint a szakiskola. Ez hasonló családi környezetből érkező és azonos általános iskolai eredményekkel rendelkező tanulókat összehasonlítva is igaz marad.

- Az alkalmazkodóképességet megalapozó kompetenciáknak köszönhetően az érettségi lassabban veszít a piaci értékéből, mint a szakmunkás oklevél. A jobb általános készségek segítik a munkavállalást abban a környezetben, ahol a kereslet az írás-olvasásigényes munkahelyek felé tolódik el.
- A tervezett magyarországi reformok a célként megjelölt *duális képzés* természetének félreértéséről tanúskodnak. A mintaként emlegetett szakképzési rendszerekben a tanulók lényegesen több közismereti képzést kapnak, a végzettek pedig sokkal kevésbé kötődnek a fizikai szakmunka világához, mint nálunk.
- A tervezett intézkedések szűkítik a felsőoktatás mérítési bázisát, növelik az egyébként is meglevő felsőoktatási lemaradásunkat, és a korai szelekcióval elkövetett első- és másodfajú hibák miatt rontják a főiskolai és egyetemi képzésre jogosultak átlagos minőségét. A „felesleges” egyetemi képzésekről, a „piac által nem igényelt” végzettségekről szóló toposzok nagyrészt hamisak, és mint ilyenek, nem szolgálhatnak hivatkozási alapul az érettségit adó középfokú oktatás visszaszorításához.
- Az érettségit adó középiskolai képzés leépítése fékezi a társadalmi mobilitást és növeli a társadalmi egyenlőtlenségeket.
- A tervezett reformok szembe mennek a magyarhoz hasonló fejlett piacgazdaságokban megfigyelhető folyamatokkal és az azokat segítő politikával.

1) Az érettségit adó képzés visszaszorításának szükségességét sokan azzal indokolják, hogy az elmúlt két évtizedben leépült a magyarországi szakképzés, és az oktatási rendszer a korábbiakhoz képest ma már nem képez az ország számára elegendő számban középfokú szakképzettséggel rendelkező fiatalokat. Ez az állítás nem felel meg a tényeknek: a középfokú szakképzés a rendszerváltást követően *nem* szorult vissza, hanem csak a szerkezete változott meg. Amilyen mértékben leépült a szakiskolai képzés, ugyanolyan mértékben bővült az érettségivel kombinált szakmai (szakközépiskolai) képzés (F1). A két folyamat egyenlegeként az elmúlt húsz évben nagyjából állandó volt az egy-egy születési évfáratból középfokú szakképzettséggel munkaerőpiacra lépő fiatalok aránya. Az F1. ábrán szereplő, népszámlálási forrásból származó becslés *alulról* határolja be az egyes évfáratokban középfokú szakképzettséggel rendelkezők arányát (32-37 százalék), mivel nem tartalmazza azokat, akik középfokú szakképzettségük megszerzése után főiskolai vagy egyetemi diplomát szereztek, az F2. ábra pedig *fölülről* határolja be ugyanezeket az arányszámokat (40-50 százalék), mivel ez utóbbi éppenséggel azt nem veszi figyelembe, hogy az adott évben középfokon szakmai vizsgát tett fiatalok a későbbiekben főiskolai vagy egyetemi diplomát is szerezhettek. A két, egymástól független forrásból származó becslés egybehangzóan igazolja: a középfokú szakképzés mértéke az elmúlt két évtizedben nem csökkent, arányait tekintve a korszak egészében állandó szinten volt.

2) A munkaerőpiacon az érettségivel rendelkezők sikeresebbek, lényegesen kisebb mértékben vannak kitéve a munkanélküliség veszélyének, mint a szakiskolát végzettek. Az elmúlt 20 évben az utóbbiaknak átlagosan 8 százaléka volt munka nélkül, míg a szakközépiskolát végzetteknek csupán 4.8 százaléka, a gimnáziumban érettségizetteknek 5.6 százaléka, az összes érettségizettnek (a diplomásokat is beleértve) pedig 3.9 százaléka. Az arányok a fiatal középgenerációban, a 30-34 éveseknél is hasonló: az érettségizett csoportokban a munkanélküliségi arány 35-40 százalékkal alacsonyabb (F3). Ennek nem csak az az oka, hogy az érettségizettek nagyobb arányban dolgoznak fehérgalléros állásokban és a költségvetési szektorban: a *fizikai munkások körén belül* is sokkal alacsonyabb az érettségizettek, mint a szakiskolát végzettek állásvesztési kockázata. A szakközépiskolát végzett munkások 0.76 százaléka, míg a szakiskolát végzett társaik 1.1 százaléka vált munkanélkülivé negyedévente (az elmúlt 18 évben átlagosan), ami több mint 30 százalékos különbségnek felel meg (F4).

3) A szakközépiskolát végzettek 25 százalékkal többet keresnek, mint a szakiskolából kikerülők. A bértöbblet nagyobb része abból adódik, hogy az érettségizettek nagyobb számban kerülnek be jól fizető foglalkozásokba, de a foglalkozásokon *belüli* átlagos előnyük is eléri a 7-8 százalékot. Egy ekkora előny az aktív életpálya egészén 8-8.5 millió forintos életkereseti többletet jelent mai bérszinten mérve – egy vidéki ház árát. Az érettségizettek

bérelőnye éppen azokban a klasszikus ipari és szolgáltató foglalkozásokban a legmagasabb (lakatosok, forgácsolók, hegesztők, ipari és építőipari szerelők), ahol a kormányzati és kamarai elképzelések szerint különösképpen nincs szükség középiskolai szintű, a teljes értékű érettségire felkészítő képzésre. Mint az [F5. ábrán](#) látható, ezekben a foglalkozásokban a vállalatok nem csak a szakközépiskolában, hanem a gimnáziumban érettségizett, majd fizikai munkán elhelyezkedő szakmunkásokat is többre értékelik, mint a szakiskolából kikerülteket.

4) A szakiskolai végzettek kétszer akkora eséllyel szorulnak ki a szakmájukból és kényszerülnek betanított és segédmunkák végzésére, mint a szakközépiskolában vagy gimnáziumban érettségizettek ([F6](#)).

5) Azonos képességű gyerekekből a szakiskola rosszabb eredményeket hoz ki, mint a szakközépiskola: átlagos képességű tanulók esetében, a 8. évfolyamos teszteredmények $(-0.5, +0.5)$ szórásstartományában a szakiskola két tanév alatt átlagosan *egyharmad* szórásegységgel kevesebbet tesz hozzá a tanulók matematikai és szövegértési készségeihez, mint a szakközépiskola ([F7](#)).

6) A szorosan a szakmához és csakis ahhoz kötődő tudás gyorsan avul, és ez megnyilvánul a szakiskolát végzettek életpálya-kereseteiben. A szakiskolai végzettek keresete minden életkorban alacsonyabb az érettségizettekénél, a két csoport bérei közti *távolság* azonban az életkor előrehaladtával egyre nő. Ez arra vezethető vissza, hogy a szakmák gyorsan és jelentős mértékben változnak – a tegnapi tudás ma már kevesebbet ér a munkaerőpiacon –, illetve arra, hogy a szakmunkás képzettségű egyént nem készítették fel arra, hogy tudását folyamatosan igazítani tudja a változásokhoz. A szakiskolai képzés – szemben az érettségivel kombinált szakképzéssel – nem fordít kellő időt a tanulást elősegítő általános készségek fejlesztésére. A legfrissebb, 2010-es adatok a szakiskolában megszerzett szakmaspecifikus készségek drámai ütemű avulásáról tanúskodnak: a 30 éves szakiskolai végzettek kereseti lemaradása a hasonló életkorú érettségizettekhez képest 25 százalékkal *nagyobb*, mint a pályakezdő (20 éves) szakiskolai végzetteké a hasonló korú érettségizettekhez viszonyítva ([F8](#)).

7) Az általános készségek magasabb szintje az érettségivel is rendelkezők számára előnyt jelent a munkaerőpiacon. Ma már a legfeljebb középfokú végzettséget igénylő munkahelyeken is szép számmal fordulnak elő olyan munkafeladatok, melyeknek ellátásához jó szövegértési és számolási-matematikai-informatikai készségekre van szükség. Az [F9. ábra](#) grafikonjai arról tanúskodnak, hogy a kereslet – más fejlett országokhoz hasonlóan – nálunk is az írás-olvasásigényes munkahelyek felé tolódik el: a közelmúltban betöltött munkahelyek

többféle írás-olvasási feladat elvégzését követelik meg, mint a közelmúltban munkanélkülivé válók volt munkahelyei.

8) A tervezett magyarországi reformok a célként megjelölt *duális képzés* természetének teljes félreértéséről tanúskodnak. Azokban az észak- és nyugat-európai országokban, ahol sikeres duális rendszerek működnek, a tanulók megfelelő alapképzés után lépnek a szakképzésbe, majd a munkaerőpiacra. *Németországban* a szakmunkástanulók – tartománytól függően – 7155 vagy 7950 közismereti óra után kezdik a szakmatanulást, míg ez az érték Magyarországon 5742 óra ([F10](#)). A mértékek érzékeltetésére: ez a közismereti képzés hossza szempontjából olyan, mintha a magyar szakmunkástanulók nyolc helyett tíz vagy tizenegy évig járnának általános iskolába, vagy a képzés után még elvégeznének egy tizenkettedik gimnáziumi és egy vagy két főiskolai vagy egyetemi évet. Egy másik mintának tekintett országban, *Dániában* a hároméves, gyakorlatias, erőteljes vállalati részvétellel folyó szakoktatás 9 éves általános iskolára, és gyakran egy további, előkészítő évre épül.

Az [F11. táblázat](#) bemutatja, hogy milyen szakadékszerű különbség választotta el a magyar szakiskolai végzeteket dán társaiktól már a közismereti képzés radikális korlátozása előtt is. A tanoncrendszerű szakoktatásból kikerülő dánok a magyaroknál sokkal jobban írnak, olvasnak és számolnak, sokkal nagyobb arányban végeznek bonyolult munkát, amiben az intenzívebb felnőttképzés és ennek háttérében a képezhetőség is szerepet játszik. A kétharmaduk beszél angolul, míg a magyaroknak kevesebb, mint egy százaléka. A dán szakoktatásnak távolról sem kizárólagos célja „hadra fogható szakmunkások” előállítás: míg a magyar szakiskolai végzeteknek több mint kétharmada dolgozik ipari, kereskedelmi vagy szolgáltató szakmunkásként, Dániában ez arány a negyven százalékot is alig haladja meg! A dán szakiskolai végzeteknek ugyanis lényegében ugyanekkora része technikusként, ügyintézőként vagy irodistaként, alsó- és középvezetőként vagy vállalkozóként dolgozik. Nálunk a felfelé mobilak aránya csak 10 százalék, negyed akkora. A dán szakiskola nem csak képzőhely, hanem elsősorban *iskola*.

9) Következmények a felsőoktatásra

Az érettségit adó középfokú oktatás visszaszorításával kapcsolatos elgondolásokat erőteljesen befolyásolja az a meggyőződés, hogy az elmúlt két évtizedben túlságosan megnőtt a főiskolát és egyetemet végzettek száma, hogy Magyarországon diplomás túlképzés van. Ezt az állítást a tények nem támasztják alá, sőt az európai uniós országokkal való összehasonlítás ennek az ellenkezőjét bizonyítja. Amint azt az [F12. ábra](#) tanúsítja, Magyarországon a diplomások aránya mindegyik aktív korú korosztályban – a 25-34 évesek körében éppúgy, mint a 35-44 évesek vagy a 45-54 évesek körében – kisebb, mint az Európai Unió nagy részében. Ha számításba vesszük is az elmúlt két évtized jelentős mértékű hazai felsőoktatási expanzióját, a

diplomával rendelkezők arányát tekintve még a legfiatalabb korosztály (a 25-34 évesek) esetében is az európai uniós értékek alsó harmadában vagyunk.

A gimnáziumok és szakközépiskolák számának csökkentése és a közismereti tananyag korlátozása mellett felhozott, sűrűn hangoztatott érv, hogy az általános képzés és az érettségi nagy tömegeket csábít felesleges, gazdasági szempontból haszontalan – ezért amúgy is visszaszorítandó – egyetemi és főiskolai szakok felvételére. Ennek az érvelésnek tipikus negatív hőse a gimnáziumban érettségizett, majd az egyetem után tartós munkanélkülivé váló bölcsész. Az [F13. ábra](#), amely a bölcsész és mérnök diplomával rendelkezők foglalkoztatási mutatóit hasonlítja össze, világosan jelzi, hogy itt tényekkel alá nem támasztott, értetlen előítéletről van szó. A bölcsészek foglalkoztatása jelentéktelen mértékben marad el a mérnökökétől, és a két szakmacsoport képviselői pontosan ugyanolyan arányban végeznek felsőfokú képzettséget nem igénylő (technikusi, asszisztensi, irodai vagy kékgalléros) munkát. A bölcsészek közül többen vannak gyesen, a mérnökök közül pedig korai nyugdíjban – ezt leszámítva nincs érdemleges különbség a két szakma munkaerőpiaci sikerességében, ami valójában nem meglepő, hiszen a bölcsész végzettség (is) foglalkozások sokaságában hasznosítható.

Az érettségit adó képzés tervezett visszaszorítása szűkíti a felsőoktatás merítési bázisát, növeli az egyébként is meglevő felsőoktatási lemaradásunkat, és a korai szelekcióval elkövetett első- és másodfajú hibák miatt rontja a főiskolai és egyetemi képzésre jogosultak átlagos minőségét. Ezt csak részlegesen orvosolja az a terv, mely szerint a szakmunkástanulók számára korlátozott mértékben lehetővé tennék az egyetemre való bejutást, de csakis a szakmájukhoz illeszkedő képzési területekre, csökkent értékű (üzemgazdász, stb.) diploma megszerzésének reményében. Továbbra is igaz marad, hogy egy-egy korosztály feléről a 10, 12 vagy 14 éves kori teljesítmény (valamint a protekció, a pénz és a szerencse) alapján fog eldőlni, szerezhet-e teljes értékű diplomát. Előre látható, hogy ilyen szelekciós mechanizmus esetén számos, oda nem való diák fog bekerülni a felsőoktatásba, és számos arra érdemes gyerek fog kimaradni.

10) Egyenlőtlenségi következmények

Az érettségihez jutás tekintetében ma is jelentős társadalmi egyenlőtlenségek tapasztalhatók. Egy országosan reprezentatív követéses vizsgálat adatai alapján ([F14](#)) megállapítható, hogy a leggazdagabb ötödhöz tartozó családok gyermekei – *azonos 8. évfolyamos teszteredmények és érdemjegyek mellett is* – lényegesen nagyobb eséllyel jutnak be érettségit adó képzésbe, és szereznek érettségit, mint a legszegényebb ötödhöz tartozó családok gyermekei. Az érettségihez jutás társadalmi különbségei a legjobb 8. évfolyamos tanulmányi teljesítmények tartományában (a felső három decilisben) a legkisebbek: nagyjából 10-20 százalékpontot tesznek ki. A középső képességtartományban azonban a társadalmi különbségek 30-40

százalékpontnyira növekednek. Amíg a nyolcadikos tanulmányi teljesítményeket tekintve a középmezőnyben levő tanulók közül a szegény diákok 50 százalékos eséllyel szereznek érettségit, addig a hasonlóan teljesítő gazdag diákok 90 százalékos valószínűséggel jutnak érettségihez.

E reprezentatív panelvizsgálat tapasztalatai szerint a középiskolai tanulmányait 2006 őszén megkezdő tanulók 70 százaléka szerzett érettségit 21-22 éves koráig, 2012 tavaszáig. A vizsgálat adataival szimulációs számításokat végeztünk, melyekben megbecsültük, hogy milyen mértékben változnának a leggazdagabb és legszegényebb ötöd érettségihez jutási esélyei, *amennyiben a kormányzat úgy döntene*, hogy az érettségit adó képzőhelyek számát 10, 20 vagy 30 százalékponttal csökkenti. A szimuláció során (F15) azt feltételeztük, hogy a diákok elsősorban a bemeneti teljesítmény szerint jutnak be érettségit adó képzésbe és szereznek érettségit, az azonos 8. évfolyamos képességű-teljesítményű tanulók között pedig a jelenleg is meglevő, jövedelmi helyzet szerinti relatív bejutási esélyek szelektálnának. (A szimuláció menetének részletes leírását lásd az ábra jegyzeteiben!)

Az érettségit adó férőhelyek számának csökkenésével a bejutási esélyek minden jövedelmi csoport számára romlanának. *A társadalmi egyenlőtlenség* azonban a férőhely-csökkentéssel párhuzamosan *növekedne*. Jelenleg 70 % szerez érettségit, és a felső jövedelmi ötödből származó családok gyermekei 2,3-szer nagyobb eséllyel jutnak érettségihez, mint az alsó jövedelmi ötödből származó családok gyermekei. 30 százalékpontos férőhelycsökkentés mellett azonban – amikor a középfokon tanulók mindössze 40 %-a találna magának érettségit adó képzőhelyet – a gazdag családok gyermekei már 3,4-szer nagyobb eséllyel jutnának érettségihez, mint a szegény családok gyermekei.

Az érettségi adó férőhelyek számának csökkentése kihat az egyetemi továbbtanulási esélyekre is. Ha ez előző szimulációs gyakorlatot továbbvisszük az egyetemi továbbtanulásra, és a gazdag és szegény érettségizett tanulók jelenlegi, igen különböző egyetemi továbbtanulási esélyeit érvényesítjük az egyetemre való relatív bekerülési esélyek becslésekor, a társadalmi egyenlőtlenségek erőteljes növekedését tapasztaljuk (F16). Amíg 70 százalékos érettségiző arány mellett a felső jövedelmi ötödből származó családok gyermekei 5,4-szer nagyobb eséllyel jutnak be a felsőoktatásba, addig ez az arány az érettségit adó férőhelyek 30 százalékpontnyi csökkenése mellett már csaknem nyolcszorosra (7,8-re) növekedne.

11) A fenti megállapítások semmilyen meglepetést nem okoznának egy, a fejlett piacgazdaságokból összegyűlt közönségnek, legfeljebb nem értenék, hogy miért osztunk meg velük közhelyesnek számító megfigyeléseket. A magyarhoz hasonló gazdaságokban a munkaerő-kereslet a nem rutinjellegű szellemi tevékenységek felé tolódik el, a képzetlen munka iránti igény csak a legfejlettebb országok szolgáltató szektorában, ezen belül leggyorsabban a szociális ellátásban növekszik. Ennek megfelelően, az oktatáspolitikai nagy

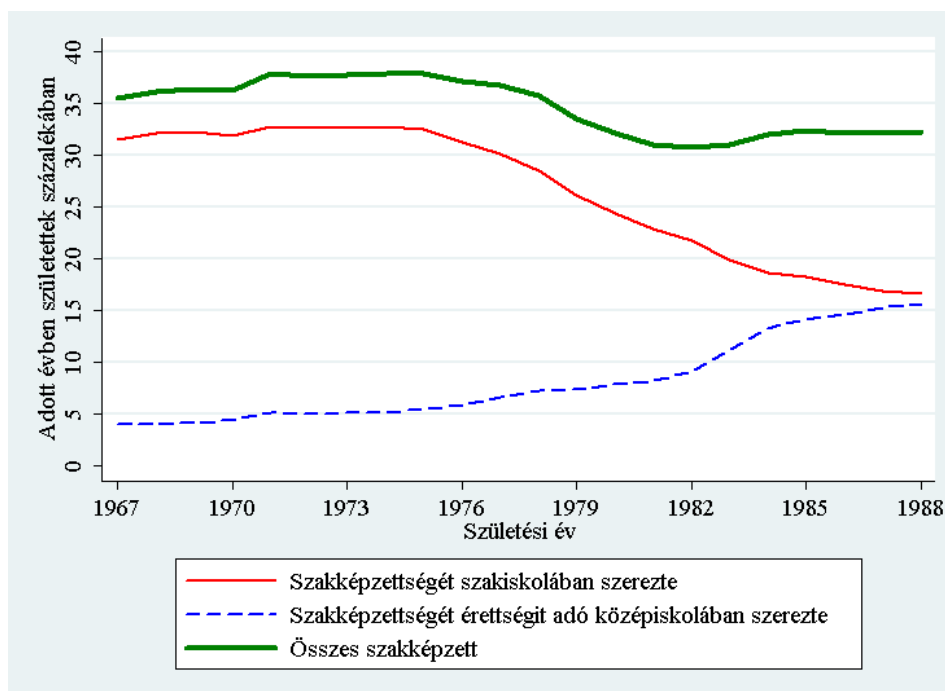
súlyt fektet az alapkészségek fejlesztésére és a konvertálható tudás felhalmozására. A szakképzést nem e helyett, hanem erre építve fejlesztik. Azt a luxust, hogy az oktatáspolitikai lemondjon a 14-15 évesek felének további érdemleges közismereti képzéséről, csak azok a dél-európai országok engedhetik meg maguknak, ahol máig fennmaradt egy, a magyarnál sokszorosan nagyobb tradicionális kisvállalkozási szektor. A magyar gazdaság számára errefelé nem vezet út.

Követendő és követhető példával inkább az a Lengyelország szolgál, amely a kötelező alapképzés illetve a szakma megszerzéséig tartó oktatás meghosszabbításával (9 illetve 12-13 évre), a korai szelekció kiiktatásával, a tanári fizetések emelésével és folyamatos, tudományosan megalapozott módszertani fejlesztés révén ugrásszerű javulást ért el a PISA-eredményekben és sikeresen tartja alacsonyan a korai iskolaelhagyók arányát. Félő, hogy ha nem erre indulunk, az súlyosbítani fogja a versenyképességi hátrányunkat.

A megfelelő általános képzés fontosságát először azok a családok ismerték fel, akik a szakmunkásképző elvégzése után az érettségi megszerzésére ösztönözték a gyermekeiket. Ennek a felismerésnek az intézményesülése – a szakközépiskola és a gimnáziumot követő szakképzés térhódításával – a jelenkori magyar történelem egyik örömdetes fejleménye. A tervezett reformok a többre és jobbra törekvő családok százezreit fosztanák meg az anyagi boldogulás és a munkában való kiteljesedés lehetőségétől.

A középfokú szakképzettséggel rendelkezők aránya az adott évben születettek százalékában, a szakképzettség megszerzésének helye (iskolatípus) szerint megbontva

(az ábra *nem tartalmazza* azokat, akiknek a középfokú szakképzettségen túl még felsőfokú képzettségük is van), 1967 és 1988 között született évszámok

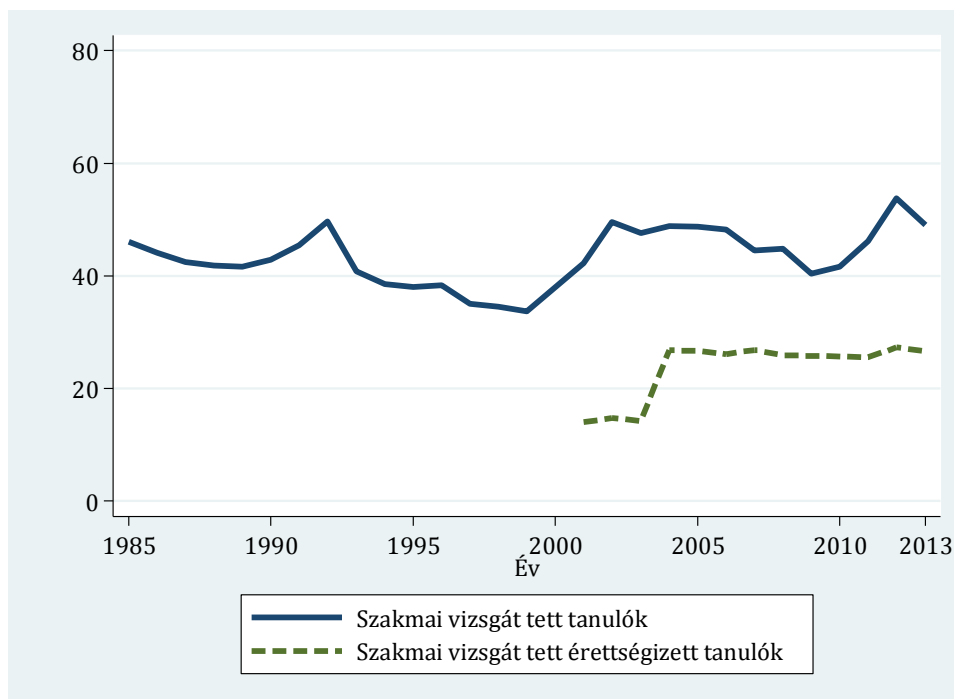
Forrás: A szerzők számítása a 2001-es és a 2011-es népszámlálás egyéni szintű adataiból. A 1979-től születettek adatai a 2011-es, a 1979 előtt születettek adatai a 2001-es népszámlálásból származnak, így kiküszöbölve a nem teljes 2001-es népszámlálási év miatti torzítást. Az ábra az adott évszámra tartozókon belüli százalékos arányokat mutatja.

Jegyzetek: A grafikonok a népszámlálások között harmonizált iskolai végzettség változó – „Az iskolarendszerben elvégzett legmagasabb szint” (irelszH) – alapján készültek. Az irelszH változó kategóriái: 0 = 0-8 osztály, 1 = 8 osztály, 2 = szakmunkás vagy szakiskolai végzettség képesítés nélkül, 3 = szakmunkás, szakiskolai végzettség képesítéssel, 4 = középiskolai végzettség vég-bizonyítvány nélkül, 5 = középiskolai végzettség végbizonyítvánnyal, 6 = középiskolai végzettség szakképesítéssel, 7 = felsőfokú szakképzés, 8 = egyetem, főiskola oklevél nélkül, 9 = egyetem, főiskola oklevéllel, 10 = egyetemi, főiskolai továbbképzés). A *Szakképzettségét szakiskolában szerezte* változó a 3-as kategóriát fedi le, a *Szakképzettségét érettségít adó középiskolában szerezte* változó a 6-os kategóriát fedi le (ez utóbbi csoport érettségivel is rendelkezik).

Az 1967 és 1988 közötti években született kohorszok az 1989 és 2010 közötti években töltötték be 22. életévüket. 22 éves életkorra többé-kevésbé *lezárult* középiskolai életpályákról beszélhetünk.

F2. ábra

A középfokú iskolarendszerű képzés keretében szakmai vizsgát tett tanulók aránya a mindenkor 18 évesek százalékában mérve, 1985 és 2013 között

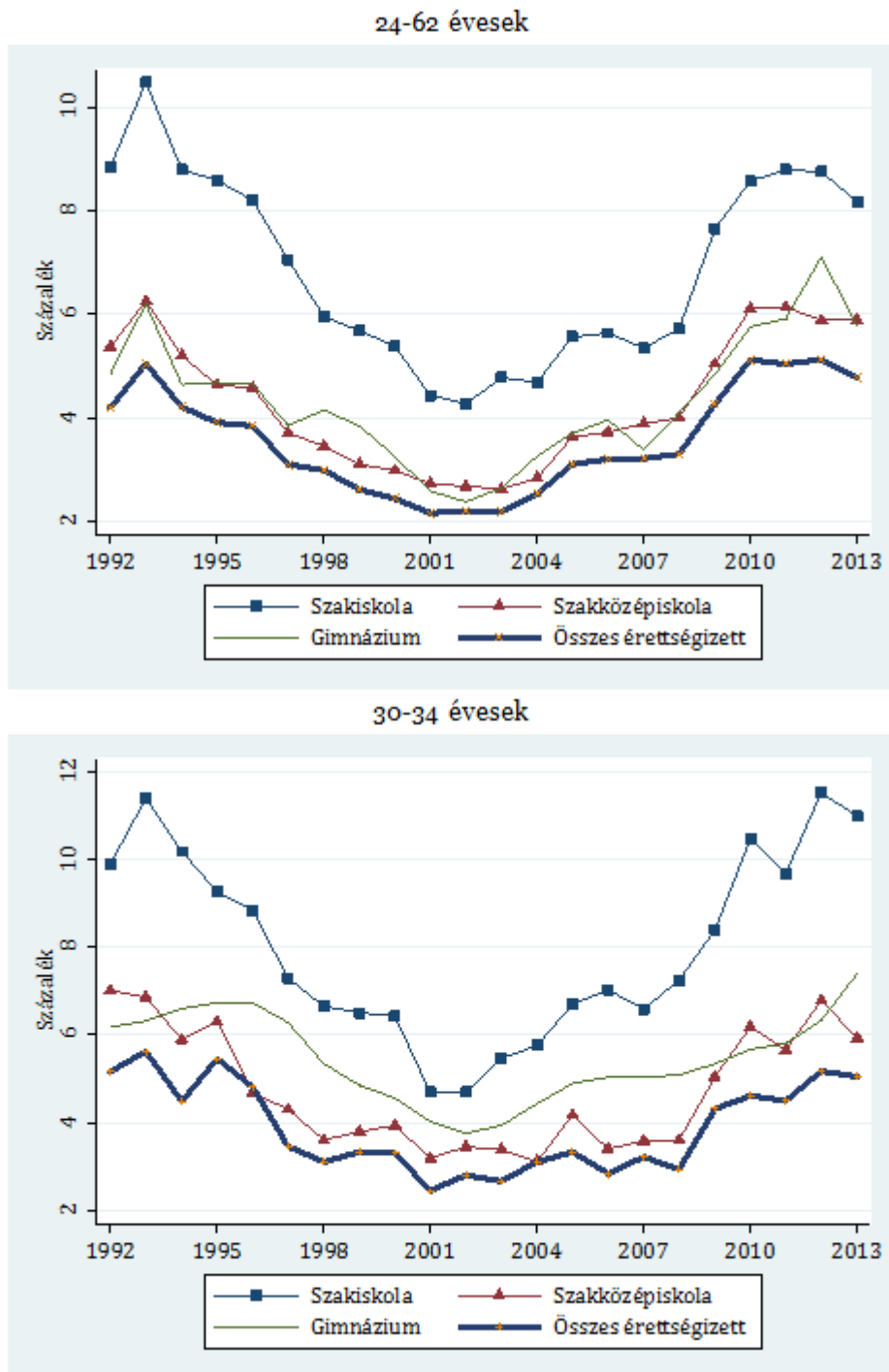

Forrás: KSH (http://www.ksh.hu/docs/hun/xstadat/xstadat_hosszu/h_wdsio01b.html) és KIRSTAT OSA5SZAK-adatgyűjtés

Jegyzet: Az ábra a szakmai vizsgát tett tanulók arányát mutatja az adott évben 18 évesek számához viszonyítva. 2001 után a szakmai vizsgát tett tanulók közül az érettségivel rendelkezők számára vonatkozó adatok is rendelkezésre állnak.

F3. ábra

Munkanélküliek aránya a középfokon végzett 30-34 évesek különböző csoportjaiban 1992 és 2013 között

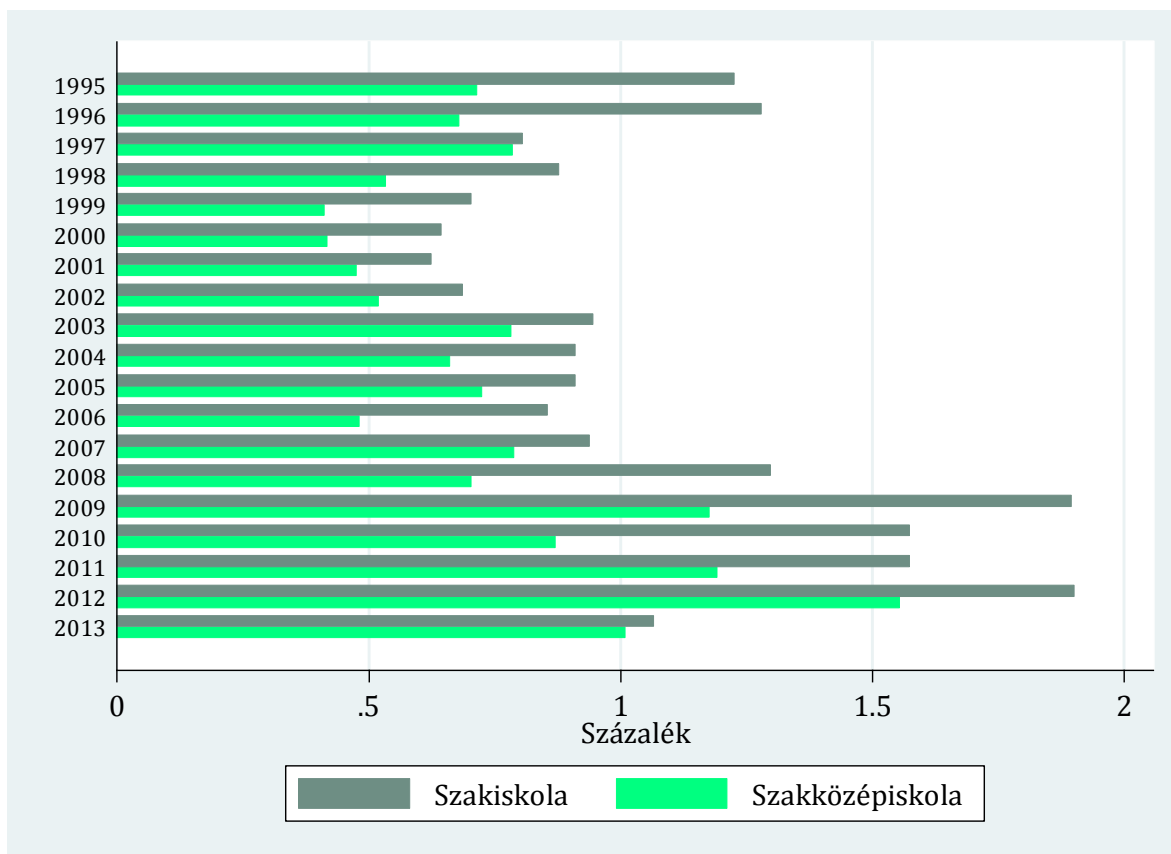

Forrás: A szerzők számítása a KSH Munkaerő-felmérés 1992 és 2013 közötti hullámaiból. Éves átlagok.

Jegyzetek: A görbék a munkanélkülieknek a megfelelő népességen belüli százalékos arányát mutatják. Munkanélkülinek az ILO és az OECD ajánlását követve azokat tekintjük, akik állás nélkül vannak és a kérdezést megelőző hónapban aktívan állást kerestek. A gimnáziumban végzett 30-34 évesekre vonatkozó görbét az alacsony esetszám és az ebből következő véletlen hullámzások miatt nemlineáris eljárással simítottuk (Stata 3rssh smoother).

F4. ábra

A fizikai foglalkozásokban dolgozó, szakiskolai, illetve szakközépiskolai végzettségű munkások állásvesztési esélye 1995-2013-ban

Forrás: A KSH Munkaerő-felmérésének 1995-2013. évi, negyedéves hullámaiból épített panel adatbázis.

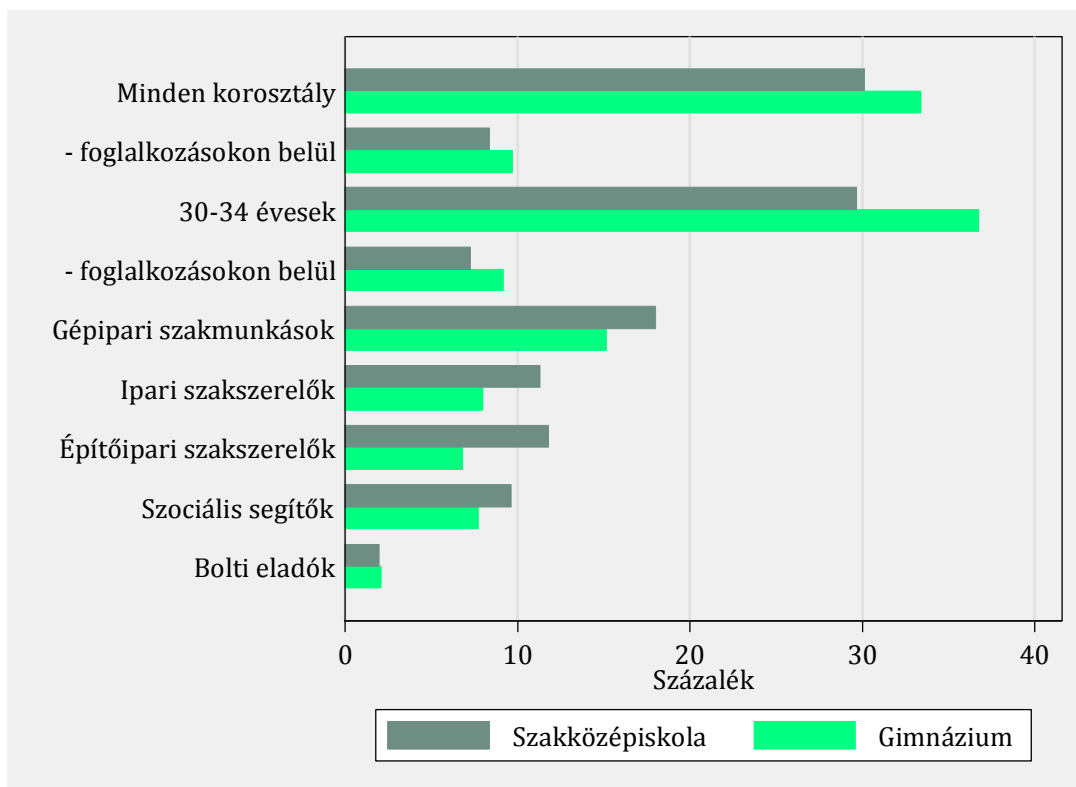
Jegyzetek:

Állásvesztő: a Munkaerő-felmérésben a t-edik negyedévben foglalkoztatottként, a (t+1)-edik negyedévi megkérdezéskor pedig munkanélküliként figyelték meg. Az oszlopok az így értelmezett negyedéves átmenetvalószínűségek éves átlagait mutatják a két vizsgált csoportban.

Fizikai foglalkozású: foglalkozási (FEOR) kódja 5000-nél magasabb.

Megjegyezzük, hogy az álláshoz jutási esélyek hasonló szemléletű, foglalkozási szempontból lehatárolt mintára vonatkozó elemzésére nincs, illetve csak igen pontatlanul lenne mód, mert a munkanélküliséget megelőző foglalkozás változója nem áll rendelkezésre. A piaci állásban lévőket és a közmunkásokat a teljes vizsgált időszakban nem tudjuk megkülönböztetni. A két csoport munkanélküliségi esélyének 2013. évi közeledése nagy valószínűséggel a szakiskolát végzettek sokkal erőteljesebb közmunka-részvételének köszönhető.

A szakközépiskolát és gimnáziumot végzettek kereseti előnye a szakiskolát végzettekhez képest 2011-2013-ban (százalék)

Forrás: A 2011, 2012 és 2013. évi Bértarifa-felvételekből épített panel adatbázis, a megfigyelések száma 676 659.

Jegyzetek: Az oszlopok a szakközépiskolát és gimnáziumot végzettek regresszióval kiigazított kereseti előnyét mutatják a szakiskolát végzettekhez képest 2011-2013-ban átlagosan, százalékban. Az oszlopok a bérelőnyt azonos nemet, munkapiaci tapasztalatot és szektort (versenyszféra versus közsztéra) feltételezve mutatják. Minden becslés szignifikáns 1%-os szinten.

Foglalkozásokon belüli kereseti előny: a becslő egyenletekben 450 foglalkozási dummy változó szerepelt, ami kiszűri a foglalkozások közötti bérkülönbségeket.

Minden korosztály és 30-34 évesek: alkalmazottak a 4 fősnél nagyobb vállalatoknál és a közsztérában

Gépipari szakmunkás: lakatos, szerszámkészítő, forgácsoló, fémcsiszoló, közsztőrűs, szerszámközsztőrűs, hegesztő, lángvágó. Az érettségizettek aránya 18%.

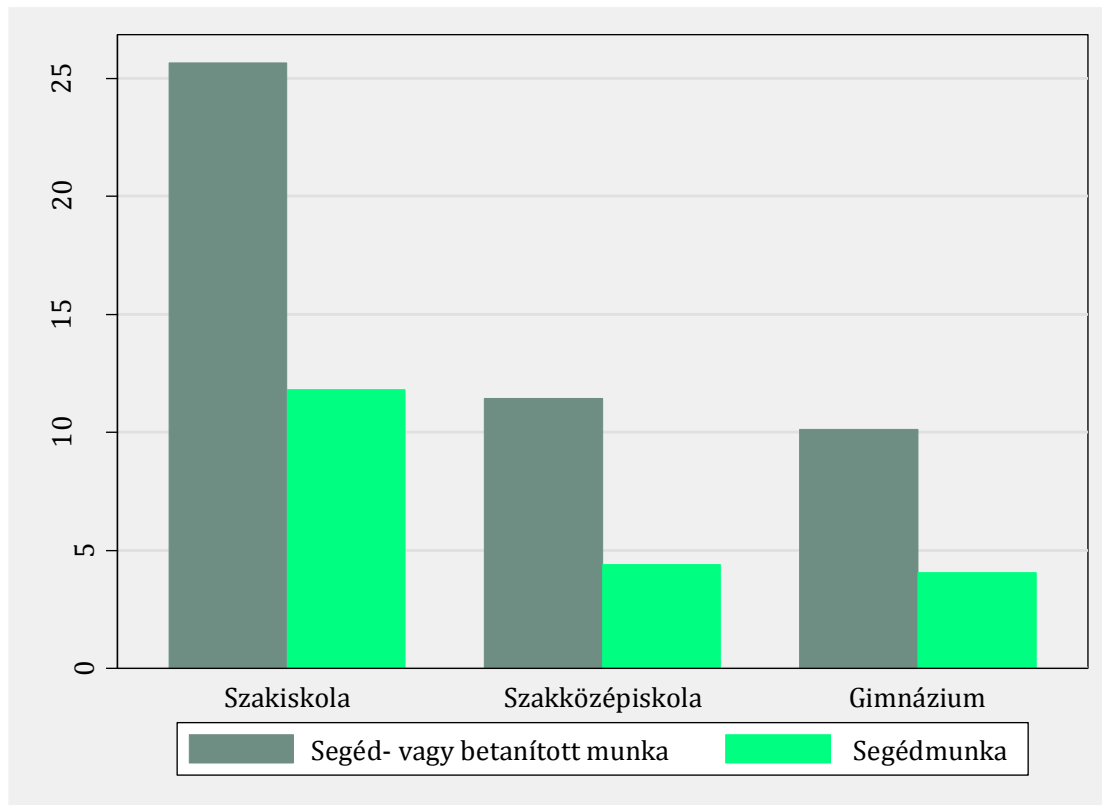
Ipari szakszerelő: gépjármű- és motorkarbantartó, -javító, repülőgépmotor-karbantartó, -javító, mezőgazdasági és ipari gép (motor) karbantartó, -javító, mechanikaigép-karbantartó, -javító, műszerész, kerékpár-karbantartó, -javító, villamos gépek és készülékek műszerésze, informatikai és telekommunikációs berendezések műszerésze, elektromoshálózat-szerelő, -javító. Az érettségizettek aránya 41%.

Építőipari szakszerelő: vezeté- és csőhálózat-szerelő (víz, gáz), szellőző-, hűtő- és klimatizálóberendezés szerelő, felvonószerelő, épületvillamossági szerelő, villanszerelő, egyéb építési, szerelési foglalkozású. Az érettségizettek aránya 25%.

Szociális gondozó: Az érettségizettek aránya 75%

Bolti eladó: bolti eladó, kölsönző, piaci, utcai árus, piaci, utcai étel- és italárus, bolti pénztáros, jegypénztáros, üzemanyagtöltő állomás kezelője. Az érettségizettek aránya 37%. Megjegyzés: ebben a foglalkozási csoportban a szakmunkás végzettségűek keresete nem különbözik szignifikánsan a 0-8 osztályt végzettekétől. A keresetek alig függnnek az iskolázottságtól.

**Segéd- és betanított munkát végzők aránya a
középfokon végzettek között iskolatípus szerint, 2013-ban**

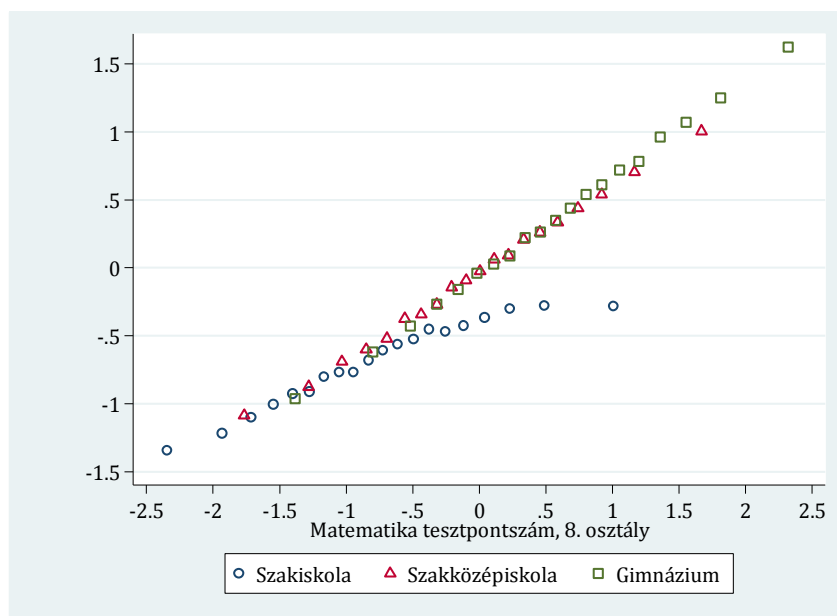

Forrás: A szerzők számítása a KSH Munkaerő-felmérés 2013. I-IV. negyedévi adatainak felhasználásával. Éves átlagok.

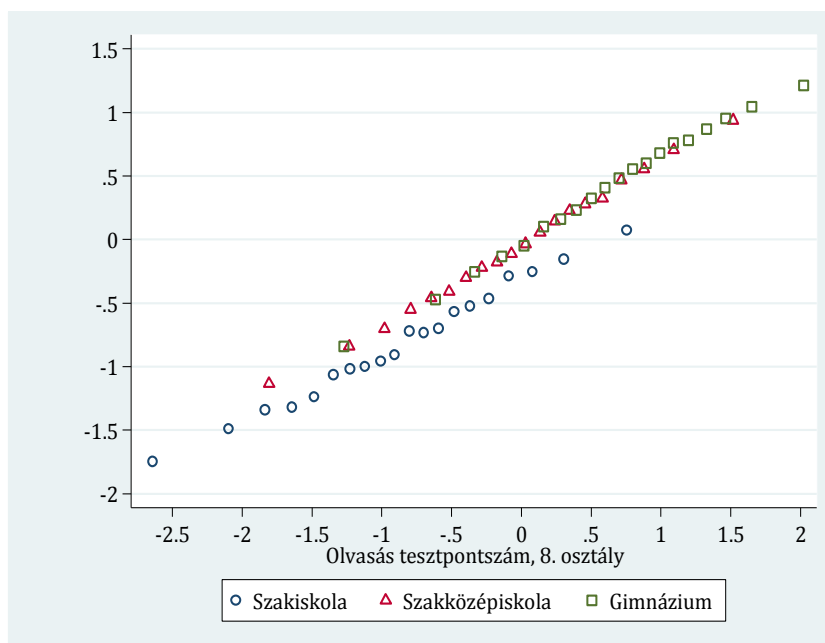
Jegyzet: A munkakörök besorolását a kétjegyű FEOR-kódok alapján végeztük. Segédmunka: 91-93 (szakképzettséget nem igénylő egyszerű foglalkozások). Betanított munka: 81 (feldolgozóipari gépkezelő), 82 (összeszerelő) és 83 (egyéb, helyhez kötött gépek kezelője).

**A családi háttér hatásától megtisztított 10. évfolyamos teszteredmények
a 8. évfolyamon mért teszteredmények függvényében
(2009/10., 2011/12., 2012/2013. tanév)**

MATEMATIKA

OLVASÁS-SZÖVEGÉRTÉS

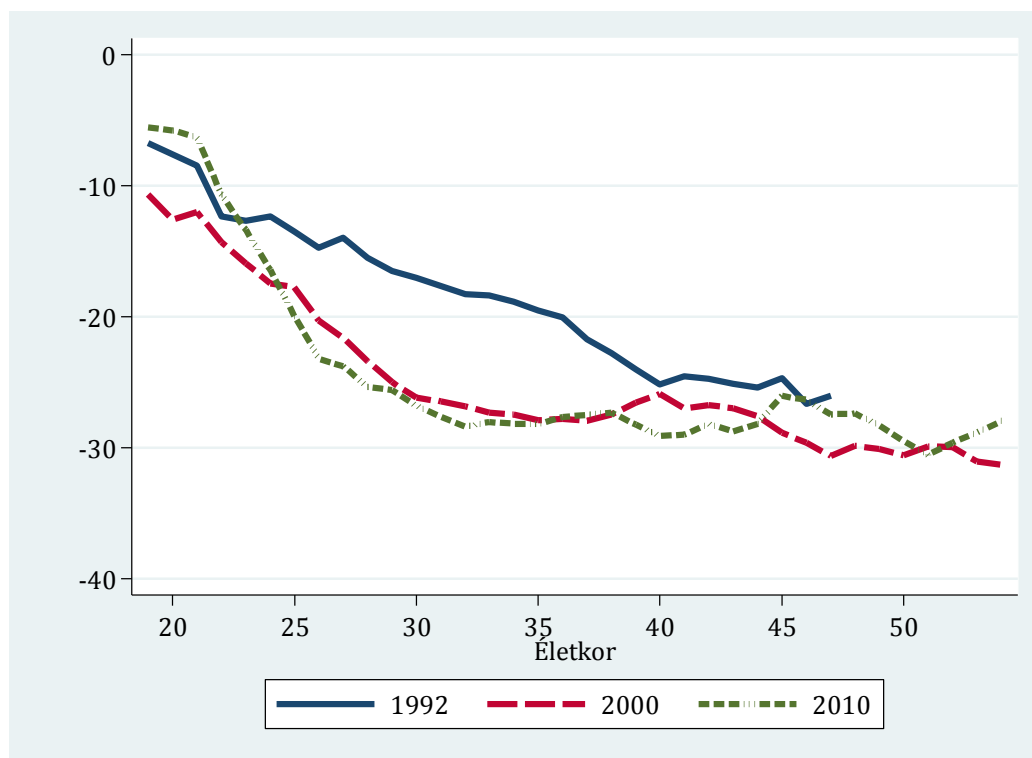
Forrás: A szerzők számítása az Országos Kompetenciamérés alapján. A 2009/10. tanévben 8. évfolyamon tanuló diákokadatai,

akik a 2011/12. vagy a 2012/13. tanévben 10. évfolyamon tanultak. Egyéni szinten összekapcsolt adatok. Az adatok nem tartalmazzák az SNI diákokat, a 10. évfolyamot a 8. évfolyam után 3 évvel sem elérő diákokat (a 8. vagy a 9. évfolyamon egynél többször évet ismétlőket és a lemorzsolódókat).

Jegyzetek: A 10. évfolyamon mért tesztpontszámokból az anya és az apa iskolázottságának hatását kiszűrtük. A tesztpontszámok standardizáltak (0 átlag, 1 szórás). Az ábrákon egy-egy pont a 8. évfolyamos tesztpontszámok alapján iskolatípusonként kiszámított fél-decilis csoportokat jelöli (20 azonos nagyságú csoportot). A 8. évfolyamos teszteredmények $(-0.5, +0.5)$ szórásintervallumában a szakiskola két évfolyam alatt matematikában átlagosan 0.37 szórásegységgel, szövegértésben pedig átlagosan 0.33 szórásegységgel kevesebbet tesz hozzá a tanulók tudásához – a családi környezet hatásától megtisztított 10. évfolyamos teszteredményekben mérve –, mint a szakközépiskola.

F8. ábra

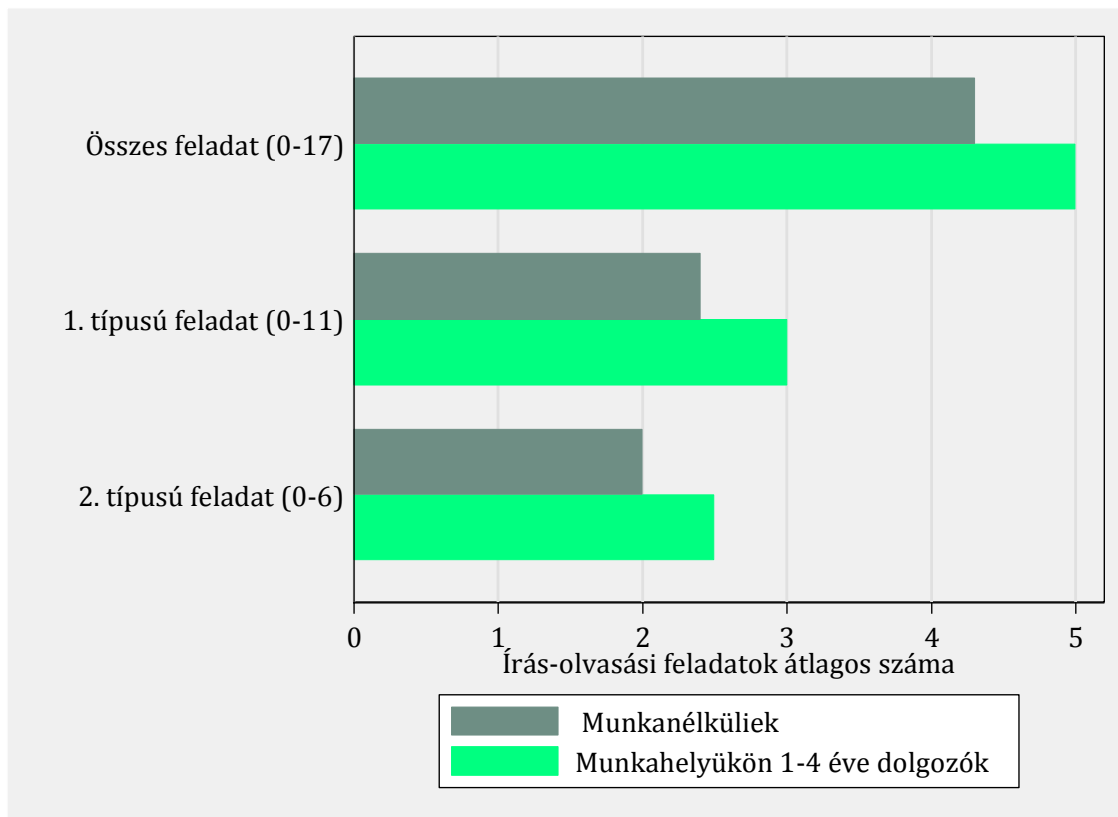
Különböző életkorú, szakiskolai végzettségű férfiak bruttó bére az azonos életkorú (diploma nélküli) érettségizettek béréhez viszonyítva

Forrás: NMH Bértarifa-felvételei: <http://adatbank.krtk.mta.hu> , 5 éves mozgóátlaggal simított adatok.

F9. ábra

Írás-olvasási feladatok átlagos száma a legfeljebb középfokú végzettségű új belépők munkahelyein, valamint a munkanélküliek utolsó munkahelyén (db)

Forrás: OECD and Statistics Canada Adult Literacy and Lifeskills Survey (ALL), 2008, magyar alminta, a szerzők számítása

Jegyzetek:

Az oszlopok az írás-olvasási, számolási, kommunikációs feladatoknak – ezen belül a feladatok két típusának – az átlagos számát mutatják a két csoportban. A vizsgálat évében beléptettek az alkalmi munkások, szezonmunkások kizárása céljából nem vettük figyelembe. Az ő bevonásuk a kvalitatív eredményeket nem befolyásolja. A vizsgált két csoport együttes elemszáma 659 fő. Az ábrán látható különbségek szignifikánsak 1%-os szinten, a Student-féle t-teszt értéke fentről lefelé haladva rendre 3.08, 2.25 és 3.35.

Legfeljebb középfokú végzettségű: 0-12 osztályt végzett el sikeresen.

1. típusú feladatok: Levelek, emlékeztetők, emailek írása. Levelek, emlékeztetők, emailek olvasása. Kézikönyvek, könyvek, katalógusok olvasása. Szakmai beszámolók, folyóiratok olvasása. Adathasználat következtetések levonásához. Diagramok, sémák olvasása. Jelentések, összegzések írása. Kézikönyvek, katalógusok írása. Határidőnapló készítése, idő-menedzsment. Írásos utasítások, útmutatók készítése. Írott utasítások, útmutatók olvasása.

2. típusú feladatok: Árkalkuláció, költségvetés, számla készítése. Számlák, költségvetési táblák olvasása. Számolás, számokkal megadott célok követése. Számlák, költségvetési táblák írása. Célmegadás, célkövetés térkép alapján. Tárgyak méretének vagy súlyának mérése.

**A duális szakképzésbe belépő magyar és német diákok
megelőző közismereti képzése (2013/14. tanév)**

	Németország	Magyarország
Az alsó-, és alsó középfokú oktatás hossza (év)	9 vagy 10*	8
Egy tanévre jutó tanítási órák száma	795	719
Az alsó középfokú oktatás befejezéséig kapott közismereti képzés mennyisége (tanítási órák száma)	7155 vagy 7950	5742

Forrás: Comparative Overview on Instruction Time in Full-time Compulsory Education in Europe 2013/14 European Commission Eurydice Report
http://eacea.ec.europa.eu/education/eurydice/documents/facts_and_figures/Instruction_Time_2013_14.pdf ; Eurypedia: The European Encyclopedia on National Education Systems http://eacea.ec.europa.eu/education/eurydice/eurypedia_en.php

Jegyzet: A kötelező alsó- és alsó középfokú oktatás (ISCED 1 és ISCED 2) legalább 9 évig tart minden német tartományban, 5 tartomány (Berlin, Brandenburg, Bréma, Észak-Rajna-Vesztfália és Szászország) kivételével, ahol 10 évig.

**Tanonrendszerű szakoktatásban végzett felnőttek különböző mutatói
Dániában és Magyarországon (1998)**

	Dánia	Magyarország
Sikeresen elvégzett iskolai osztályok száma (év)	13.0	11.1
Átlagos írás-olvasásteljesítmény (skála: 0-500)	288	247
Elégtelen szinten olvas, % (teszt=1, skála: 1-5)	7.0	37.3
Elégtelen szinten ért meg dokumentumokat, % (teszt=1, skála: 1-5)	6.0	35.2
Elégtelen szinten számol, % (teszt=1, skála: 1-5)	4.1	20.0
Legfeljebb elégséges szinten olvas % (teszt=1,2, skála: 1-5)	51.6	86.1
Legfeljebb elégséges szinten ért meg dokumentumokat, %	32.3	73.7
Legfeljebb elégséges szinten számol, % (teszt=1,2, skála: 1-5)	26.1	58.1
Beszél angolul (%)	65.0	0.8
Írás-olvasási feladatok száma a munkahelyen (skála: 0-13)	7.5	4.0
Több mint ötféle írás-olvasási feladatot lát el, %	58.2	21.5
Átképzésben vett részt a megfigyelt időszakban, %	53.5	14.0
Munkahelyet változtatott az elmúlt 12 hónapban, %	13.9	5.2
Dolgozik(a 15-64 éves nem tanulók közül, %)	80.5	60.5
A munkában állók közül:		
Szakmunkás ^b	42.5	70.2
Technikus, fehérgalléros, vezető, vállalkozó ^c	43.5	9.7
Segéd munkás, összeszerelő, gépkezelő	14.0	20.1
Keresete		
Szakiskolai végzettek (skála: 1-5)	3.4	2.7
Szakmunkásként dolgozó szakiskolai végzettek (skála: 1-5)	3.3	2.8

Forrás: OECD and Statistics Canada International Adult Literacy Survey (IALS), 1998, magyar és dán alminták, a szerzők számításai.

A megfigyelések száma Dániában 1111, Magyarországon 780.

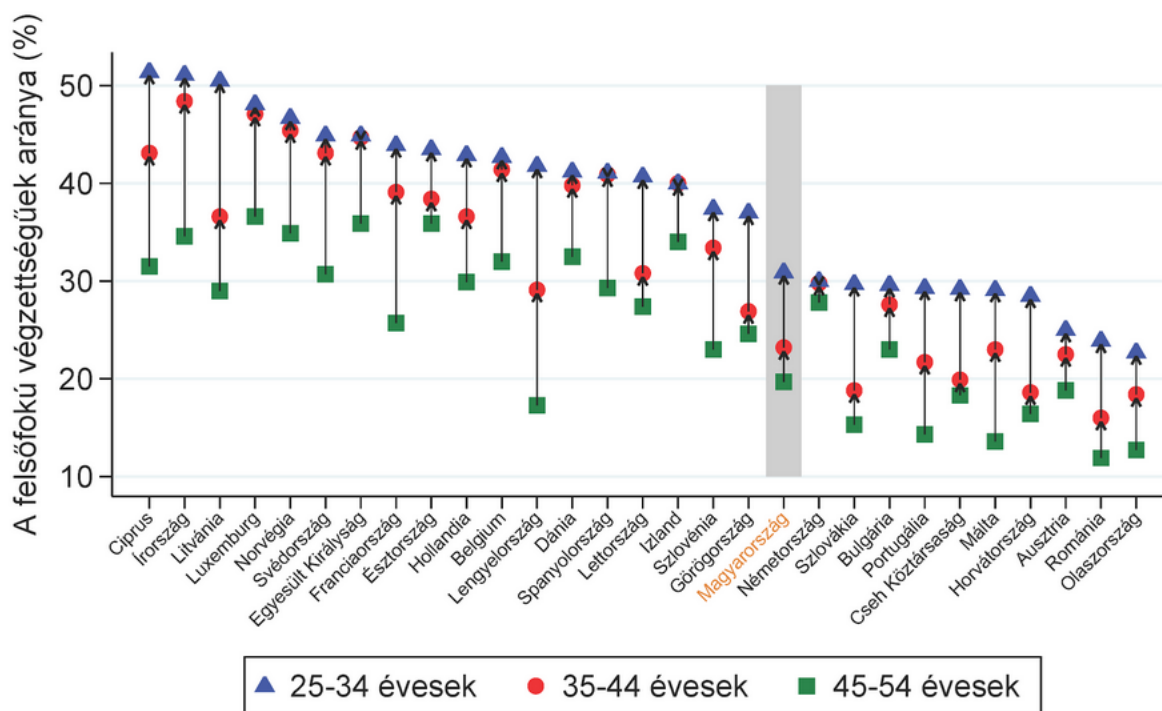
Jegyzetek:

Szakiskola Dánia: completed apprentice/vocational education (36.4%). Magyarország: 2-3 éves szakmunkásképző (30.3%). b) **Szakmunkás.** Craft and related trades workers, service and shop & market sales workers, **Segéd- vagy betanított munkás:** plant and machine operators and assemblers, elementary occupations. c) **Technikus, stb.:** Legislators, senior officials and managers, clerks, technicians and associate professionals. **Forrás:** IALS 1998. Megfigyelések száma = 1111 (Dánia), 780 (Mo)

Jegyzetek: Tanonrendszerű szakképzés Dániában a „completed apprentice/vocational education”, Magyarországon a 2-3 éves szakmunkásképző. Az ilyen típusú képzésben végzettek arány a felnőtt népességen belül Dániában 36.4%, Magyarországon 30.3%. Szakmunkás: „craft and related trade workers”.

F12. ábra

**A felsőfokú végzettséggel rendelkezők aránya az Európai Unió országaiban,
a megfelelő korcsoportok százalékában, 2013-ban**

Forrás: EU Labour Force Survey: <http://adatbank.krtk.mta.hu>

Jegyzet: A nyilak a fiatalabb korcsoportok irányába mutatnak.

F13. ábra

A mérnök és bölcsész végzettségű diplomások munkaerőpiaci mutatói 2011-2013-ban

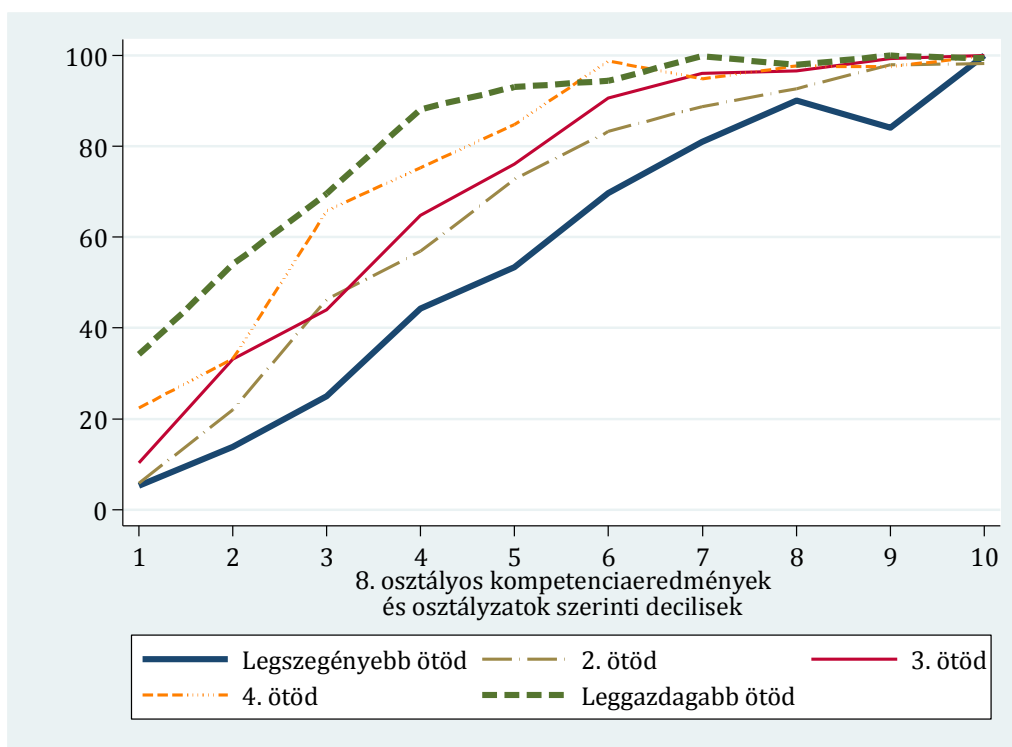
Forrás: A KSH Munkaerő-felmérés 2011-2013. évi, negyedéves hullámaiból létrehozott panel adatbázis. A megfigyelések száma a mérnökökre 14 628, a bölcsészekre 4981. A 30-34 évesek esetében: 2166 illetve 899.

Jegyzetek: Mérnök: szakmai végzettségi kód: 521-624. Diplomát szerzett az alábbi területek valamelyikén: gépészmérnök, energetikai mérnök, villamosmérnök, vegyészmérnök, gépjármű-, hajó- és repülőgéptervező, élelmiszeripari mérnök, építészmérnök, várostervező, közlekedési és vízmérnök, agrármérnök, erdőmérnök, kerttervező, halgazdálkodási mérnök.

Bölcsész: szakmai végzettségi kód: 211-313. Diplomát szerzett az alábbi területek valamelyikén: képzőművészet, szépművészet, zene- és előadó-művészetek, audiovizuális módszerek és média szakismeretek, formatervezés, kézművesség, vallási ismeretek, idegen nyelv, anyanyelvi képzés, történelem és régészet, filozófia és etika, pszichológia, szociológia és kulturális tanulmányok, politikai és civil társadalmi tanulmányok

Segélyt kap: munkanélküli járadékot kap vagy más munkanélküli ellátásban részesül. Egyéb foglalkozás: ipari, kereskedelmi, szolgáltatási, építőipari és mezőgazdasági szakmák, betanított és segédmunka.

**Az érettségizettek aránya a 8. osztály végi iskolai teljesítmények
(teszteredmények és érdemjegyek) és a tartós anyagi helyzet
függvényében (2012)**

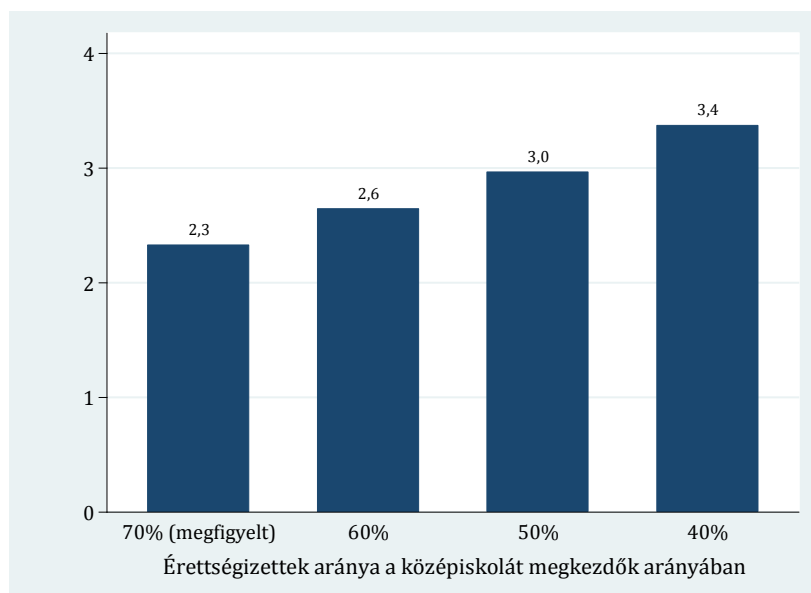
Forrás: A szerzők számítása a TÁRKI Életpálya-felvétel (2006-2012) adataiból. TÁRKI Életpálya-felvétel (2006-2012): a 2005/6. tanév tavaszi félévében 8. évfolyamot végzett tanulók országosan reprezentatív mintája hat tanéven (2006/7-2011/12) keresztül, panelszerűen követve. A 2011/12. tanévbéli 6. kérdései hullám esetszáma: N=7016 fő.

Jegyzetek: Az ábra a tartós anyagi helyzet alapján meghatározott ötödök és a 8. osztály végén mért iskolai teljesítmények szerinti tizedek függvényében mutatja meg az érettségivel rendelkezők arányát 20/21 éves korban.

A tartós anyagi helyzet méréséhez felhasznált változók: az anya/apa foglalkoztatottsága (a gyerek 0-14 éves kora között); 8. osztályban és a középiskola alatt az évek mekkora hányadában volt jogosult ingyenes étkezésre/kedvezményes étkezésre/ingyen tankönyvre/rendszeres gyermekvédelmi támogatásra; az egy fogyasztási egységre jutó háztartási jövedelem középiskola alatti átlaga; az egy fogyasztási egységre jutó háztartási kiadás középiskola alatti átlaga; milyen arányban fordult elő a fiatal élete során (iskoláskor előtti, általános iskolás és középiskola alatti korszak egyenlő súllyal figyelembe véve), hogy nem jutott elég pénz rezsire/ennivalóra/fűtésre.

A 8. osztály végén mért iskolai teljesítmények meghatározásához felhasznált változók: 8. osztályos kompetenciamérés szövegértés és matematika tesztpontszáma, 8. osztályos félév végi és év végi jegyek.

Becsült esélyegyenlőtlenség az érettségihez jutásban a leggazdagabb és legszegényebb ötöd között az érettségit adó férőhelyek függvényében (2012)

Forrás: Szimuláció a TÁRKI Életpálya-felvétel (2006-2012) adatai alapján. TÁRKI Életpálya-felvétel: a 2005/6. tanév tavaszi félévében 8. évfolyamot végzett tanulók országosan reprezentatív mintája hat tanéven (2006/7-2011/12) keresztül, panelszerűen követve. A 2011/12. tanévbéli 6. kérdészi hullám esetszáma: N=7016 fő.

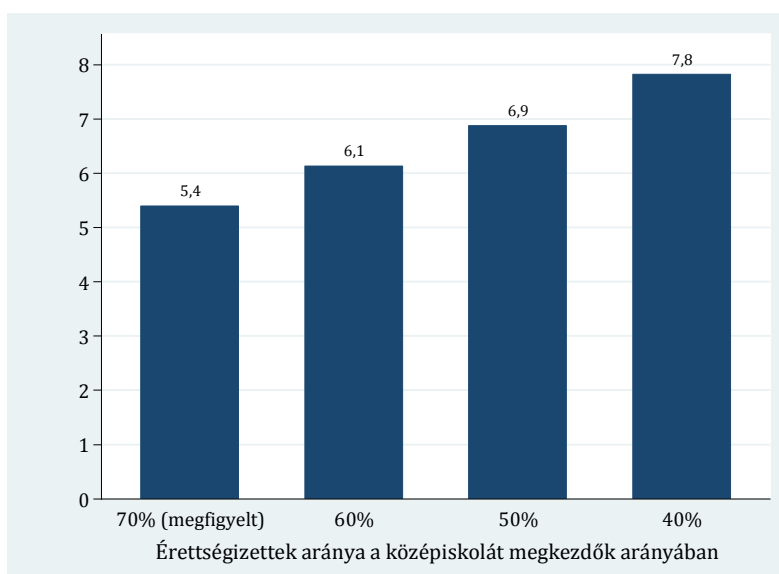
Ábramagyarázat: Az ábra az mutatja meg, mi történne akkor, ha az érettségit adó képzőhelyek számát a jelenlegi szintről – a középfokú tanulmányaikat megkezdő diákok 70 %-a szerez jelenleg érettségit – 10, 20, 30 százalékkal csökkentenék. Ha semmi sem változnék (továbbra is 70 % szerezne érettségit), a gazdag (felső jövedelmi ötödből származó) családok gyermekei akkor is 2.3-szer nagyobb eséllyel jutnak érettségihez, mint a szegény (alsó jövedelmi ötödből származó) családok gyermekei. Az érettségit adó képzőhelyek számának csökkentése ehhez képest növeli a társadalmi egyenlőtlenségeket az érettségihez jutásban. Ha a középfokon tanulók mindössze 40 %-a találna magának érettségit adó képzőhelyet, akkor a gazdag családok gyermekei már 3.4-szer nagyobb eséllyel jutnának érettségihez, mint a szegény családok gyermekei. (Egyenlőtlenségi index = érettségizettek aránya a leggazdagabb ötödben osztva az érettségizettek arányával a legszegényebb ötödben. A jövedelmi ötödeket a tartós anyagi helyzet alapján határoztuk meg.)

A szimuláció menete: Az érettségizettek arányát a teljes népességben a középiskolát megkezdők százalékában határoztuk meg. Azzal a feltételezéssel éltünk, hogy az érettségit adó férőhelyek csökkenése következtében a bemeneti mutatók – a 8. évfolyam végén mért teszteredmények és érdemjegyek – szerinti szelekció szigorúbb lesz, és a rosszabb képességű tanulók nem fognak bejutni érettségit adó képzőhelyekre. A szimuláció során az F14. ábra adataira támaszkodtunk. Az érettségizettek létszámát ennek megfelelően a legfelső képességi tizedtől kezdve töltöttük fel, és mindegyik képességi tizedből az Életpálya-felvételben megfigyelt, jövedelmi ötödként különböző érettségihez jutási esélyekkel „juttattuk” a tanulókat érettségihez. A jövedelmi ötödek 8. évfolyamos teljesítmény szerinti megoszlását adottuk vettük. Abban a 8. évfolyamos teljesítmény szerinti tizedben, ahonnan az érettségizettek arányának csökkentése miatt a korábbi létszámnál kevesebben juthattak csak érettségihez, az érettségizettek számát úgy osztottuk el a jövedelmi ötödek között, hogy az megegyezzen az adott képességi tizednek az Életpálya-felvételben megfigyelt jövedelmi ötödek szerinti eloszlásával.

A tartós anyagi helyzet méréséhez felhasznált változók: az anya/apa foglalkoztatottsága (a gyerek 0-14 éves kora között); 8. osztályban és a középiskola alatt az évek mekkora hányadában volt jogosult ingyenes étkezésre/kedvezményes étkezésre/ingyen tankönyvre/rendszeres gyermekvédelmi támogatásra; az egy fogyasztási egységre jutó háztartási jövedelem középiskola alatti átlaga; az egy fogyasztási egységre jutó háztartási kiadás középiskola alatti átlaga; milyen arányban fordult elő a fiatal élete során (iskoláskor előtti, általános iskolás és középiskola alatti korszak egyenlő súllyal figyelembe véve), hogy nem jutott elég pénz rezsire/ennivalóra/fűtésre.

A 8. osztály végén mért iskolai teljesítmények meghatározásához felhasznált változók: 8. osztályos kompetenciamérés szövegértés és matematika tesztpontszáma, 8. osztályos félév végi és év végi jegyek.

Becsült esélyegyenlőtlenség a felsőoktatásba való bekerülésben a leggazdagabb és legszegényebb ötöd között az érettségít adó férőhelyek függvényében(2012)

Forrás: Szimuláció a TÁRKI Életpálya-felvétel (2006-2012) adatai alapján. TÁRKI Életpálya-felvétel: a 2005/6. tanév tavaszi félévében 8. évfolyamot végzett tanulók országosan reprezentatív mintája hat tanéven (2006/7-2011/12) keresztül, panelszerűen követve. A 2011/12. tanévbéli 6. kérdésesi hullám esetszáma: N=7016 fő.

Ábramagyarázat: Az ábra az mutatja meg, mi történne akkor, ha az érettségít adó képzőhelyek számát a jelenlegi szintről – a középfokú tanulmányaikat megkezdő diákok 70 %-a szerez jelenleg érettségit – 10, 20, 30 százalékkal csökkentenék. Ha semmi sem változnék (továbbra is 70 % szerezne érettségit), a gazdag (felső jövedelmi ötödből származó) családok gyermekei akkor is 5.4-szer nagyobb eséllyel jutnának be a felsőoktatásba, mint a szegény (alsó jövedelmi ötödből származó) családok gyermekei. Az érettségít adó képzőhelyek számának csökkentése ehhez képest növeli a társadalmi egyenlőtlenségeket a felsőoktatási részvételben. Ha a középfokon tanulók mindössze 40 %-a találna magának érettségít adó képzőhelyet, akkor a gazdag családok gyermekei már 7.8-szor nagyobb eséllyel jutnának be a felsőoktatásba, mint a szegény családok gyermekei. (Egyenlőtlenségi index = a leggazdagabb ötödből a felsőoktatásba jutók aránya osztva a legszegényebb ötödből a felsőoktatásba jutók arányával. A jövedelmi ötödöket a tartós anyagi helyzet alapján határoztuk meg.)

A szimuláció menete: A szimuláció során az érettségihez jutás valószínűségét befolyásolta az érettségít adó férőhelyek csökkentése (lásd az F15. ábránál alkalmazott szimuláció számításait). A legszegényebb és leggazdagabb ötöd *érettségizett tagjainak* felsőoktatásba való relatív bekerülési esélyeit – $(f_g/e_g)/(f_{sz}/e_{sz})$ – állandónak és a TÁRKI Életpálya-felvételben megfigyelttel azonosnak (2.23-nak) vettük minden esetben. A felsőoktatásba való bekerülés egyenlőtlenségi indexe így:

$$EI^f = \frac{e_g/n_g}{e_{sz}/n_{sz}} \cdot \frac{f_g/e_g}{f_{sz}/e_{sz}} = \frac{f_g/n_g}{f_{sz}/n_{sz}}, \text{ ahol:}$$

EI^f : a felsőoktatásba való bekerülés egyenlőtlenségi indexe

e : az érettségizettek száma

n : a középfokú képzést megkezdő kohorsz létszáma

f : a felsőoktatásba bejutók száma

(alsó index: g =leggazdagabb ötöd; sz =legszegényebb ötöd)

A tartós anyagi helyzet méréséhez felhasznált változók: az anya/apa foglalkoztatottsága (a gyerek 0-14 éves kora között); 8. osztályban és a középiskola alatt az évek mekkora hányadában volt jogosult ingyenes étkezésre/kedvezményes étkezésre/ingyen tankönyvre/rendszeres gyermekvédelmi támogatásra; az egy fogyasztási egységre jutó háztartási jövedelem középiskola alatti átlaga; az egy fogyasztási egységre jutó háztartási kiadás középiskola alatti átlaga; milyen arányban fordult elő a fiatal élete során (iskoláskor előtti, általános iskolás és középiskola alatti korszak egyenlő súllyal figyelembe véve), hogy nem jutott elég pénz rezsire/ennivalóra/fűtésre.